

บทที่ 2

ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอสะเมิง

1. ประวัติความเป็นมา

อำเภอสะเมิง เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ มีประวัติการก่อตั้งชุมชนเป็นเวลานานกว่า 200 ปี คำว่า "สะเมิง" เป็นคำที่แปลงมาจากคำว่า "สามเมิง" ตามสำเนียงไทยลื้อที่เรียก "เมือง" ว่า "เมิง" ดังนั้นคำว่า "สามเมิง" ก็หมายถึง "สามเมือง" นั่นเอง และต่อมาการอ่านคำว่า "สามเมือง" จะสั้นลงเรียกว่า "สะเมิง" (อ. ไกรศรี นิมมานเทวินทร์)

บางท่านสันนิษฐานว่ามาจากภาษากะเหรี่ยง ซึ่งมีความหมายว่า "แสงสว่าง"

อำเภอสะเมิง ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ (District) ครั้งแรกใน พ.ศ. 2445 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รัชการที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี ตามนโยบายการปรับปรุงการปกครองและการพัฒนาประเทศ ให้ขึ้นตรงต่อจังหวัดเชียงใหม่ เป็นอำเภออยู่ได้ 35 ปี ทางราชการเห็นว่า อำเภอสะเมิงอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ห่างไกลและยากต่อการติดต่อ การดูแลเอาใจใส่ จึงยุบฐานะลงเป็น "กิ่งอำเภอ" (sub-district) ในปี 2480 ขึ้นตรงต่ออำเภอแม่ริม เป็นกิ่งอำเภออยู่ 22 ปี จึงได้ยกฐานะให้เป็นอำเภออีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2501 จนถึงปัจจุบัน

2. สถานที่ตั้งและภูมิประเทศ

2.1 ที่ตั้ง: อำเภอสะเมิง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่ บนถนนสาย 1096 ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ 51 กิโลเมตร ตั้งอยู่สูงเหนือระดับน้ำทะเล 700-1,100 เมตร

2.2 พื้นที่และการใช้: มีพื้นที่ทั้งหมด 1,002 ตร.กิโลเมตร หรือ ประมาณ 626,250 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ 80) เป็นภูเขาและป่าไม้ อีกร้อยละ 20 เป็นพื้นที่ราบเชิงเขา ส่วนที่ราบที่เหมาะสมแก่การเกษตรจริง ๆ มีเพียงร้อยละ 4 (หรือประมาณ 25,608 ไร่) ของพื้นที่ทั้งหมดเท่านั้น (ตารางที่ 1) มีแม่น้ำที่สำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำแม่ขาน และแม่น้ำสะเมิง เป็นแหล่งทรัพยากรน้ำที่สำคัญ

ตารางที่ 2/1 แสดงการใช้ที่ดิน

ประเภทการใช้ที่ดิน	จำนวน	
	ไร่	ร้อยละ
ป่าไม้และภูเขา	501,000	80
การเกษตร	37,575	6
อื่น ๆ	87,675	14
รวม	626,250	100

ที่มา: สำนักงานศึกษาธิการอำเภอสะเมิง, 2533

ตารางที่ 2/2 การใช้พื้นที่สำหรับการเกษตร

ประเภทการเกษตร	จำนวน	
	ไร่	ร้อยละ
ที่นา	12,342	37.5
ที่สวน	10,839	32.8
ที่ไร่	9,777	29.7
รวม	32,958	100.0

ที่มา: สำนักงานอำเภอสะเมิง, 2536

2.3 ภูมิอากาศ: เนื่องจากอำเภอสะเมิง เป็นอำเภอที่มีภูมิประเทศเป็นภูเขา และป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ จึงมีอากาศเย็นสบายตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 24 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิสูงสุดในฤดูร้อนประมาณ 41 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดในฤดูหนาวประมาณ 6 องศาเซลเซียส

2.4 ปริมาณน้ำฝน: ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 104 มม./ปี โดยวัดปริมาณน้ำฝนสูงสุด
288 มม./ปี ต่ำสุดระหว่างเดือนมกราคม-มีนาคม ซึ่งไม่สามารถวัดปริมาณได้ (ข้อมูลปี 2535)

2.5 อาณาเขต:

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ทิศใต้	ติดกับอำเภอสันป่าตอง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดกับอำเภอแม่วิม อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดกับอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.6 การคมนาคม: ประมาณ พ.ศ. 2489 บริษัทอร์เนียว ได้ทำถนนจากอำเภอ
แม่วิมไปกิ่งอำเภอสะเมิง เพื่อทำการลากจูงไม้ออกจากป่าสะเมิง แต่เป็นถนนแคบและมีความยาก
ลำบากมา จนกระทั่งต่อมา บริษัททำเหมืองแร่บ่อแก้ว ได้ขอมแซมถนนเพื่อใช้รถยนต์ขนส่งแร่จาก
เหมืองบ่อแก้วออกมา ทำให้การคมนาคมมีความสะดวกมากขึ้น

ในปี 2526 รัฐบาลจึงอนุมัติงบประมาณให้กรมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1096
จากอำเภอแม่วิมไปอำเภอสะเมิง ระยะทาง 35 กม. และอีกสายหนึ่งจากอำเภอหางดงไปสะเมิง
ระยะทาง 38 กม. ถนนทั้งสองสายนี้สร้างแล้วเสร็จในปี 2529

2.7 เขตการปกครอง: อำเภอสะเมิงแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 ตำบล 44
หมู่บ้าน 4,592 ครัวเรือน ตำบลที่ใหญ่ที่สุดคือ ตำบลสะเมิงใต้ ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน รองลง
มาได้แก่ ตำบลบ่อแก้ว และตำบลแม่สาบ มี 10 หมู่บ้านเท่ากัน (ตารางที่ 2/3)

ตารางที่ 2/3 แสดงการแบ่งเขตการปกครองของอำเภอสะเมิง ปี 2536

ตำบล	หมู่บ้าน/แห่ง			ครอบครัว
	คนพื้นเมือง	ชาวเขา	รวม	
สะเมิงใต้	9	2	11	1,243
สะเมิงเหนือ	6	-	6	982
แม่สาบ	8	2	10	763
ยั้งเมิน	2	5	7	623
บ่อแก้ว	-	10	10	981
รวม	25	19	44	4,592

ที่มา: สำนักงานอำเภอสะเมิง, และสำนักงานสาธารณสุขอำเภอสะเมิง, 2536

3. สภาพทางสังคม

3.1 ประชากร: จากสถิติประชากรเมื่อเดือนกันยายน 2535 ประชากรรวมทั้งสิ้นในอำเภอสะเมิงมีจำนวน 23,126 คน แยกเป็นชาย 12,417 คน และหญิง 10,709 คน (ตารางที่ 2/4) เจลี่ยความหนาแน่น 23 คนต่อตารางกิโลเมตร แยกเป็นชาวไทยพื้นเมือง ร้อยละ 52 และเป็นชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ร้อยละ 48 (ตารางที่ 2/5)

ตารางที่ 2/4 สถิติจำนวนประชากรของอำเภอสะเมิง ปี 2535 แยกตามอำเภอและเพศ

อำเภอ	จำนวนประชากร		
	ชาย	หญิง	รวม
สะเมิงใต้	2,495	2,684	5,179
สะเมิงเหนือ	2,237	1,841	4,078
แม่สาบ	2,133	1,541	3,674
ยั้งเมิน	2,158	1,766	3,921
บ่อแก้ว	3,397	2,877	6,274
รวม	12,417	10,709	23,126

ที่มา: สำนักงานอำเภอสะเมิง 2536

ตารางที่ 2/5 ประชากรของอำเภอสะเมิง จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	ร้อยละ
คนพื้นเมือง	52
กะเหรี่ยง	20
ม้ง	7
ลื้อ	5
ลีซอ	5
อื่น ๆ	11

ที่มา: สำนักงานสาธารณสุข อำเภอสะเมิง, 2535

อย่างไรก็ตาม จากตารางที่ 2/3 หากพิจารณาลักษณะเผ่าพันธุ์ (Ethnic) ของประชากรตามตำบลต่าง ๆ แล้ว จะพบว่าจากจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 44 หมู่บ้านในอำเภอสะเมิง มีหมู่บ้านชาวเขาถึง 19 แห่ง (หรือร้อยละ 43) ตำบลที่มีหมู่บ้านชาวเขามากที่สุดได้แก่ ตำบลบ่อแก้ว จำนวน 10 หมู่บ้าน (หรือร้อยละ 52.6 ของหมู่บ้านชาวเขาทั้งหมด) รองลงไปได้แก่ ตำบลยั้งเมิน แม่สาบ และตำบลสะเมิงใต้ จำนวน 5, 2 และ 2 หมู่บ้าน (หรือ ร้อยละ 28.3, 10.5 และ 105 ตามลำดับ)

ตารางที่ 2/6: จำนวนประชากรอำเภอสะเมิง ปี 2535 จำแนกตามกลุ่มอายุ

กลุ่มอายุ/ปี	จำนวน					
	ชาย	ร้อยละ	หญิง	ร้อยละ	รวม	ร้อยละ
0 - 4	771	3.52	802	3.66	1,573	7.19
5 - 9	803	3.67	835	3.82	1,638	7.48
10 - 14	814	3.72	903	4.13	1,717	7.84
15 - 24	2,153	9.84	2,332	10.63	4,485	20.49
25 - 39	3,256	15.69	3,488	15.94	6,744	30.82
40 - 59	2,021	9.23	2,408	11.01	4,429	20.19
60>	627	2.86	674	3.08	1,301	5.94
รวม	10,445	47.72	11,442	52.28	21,887	100.00

ที่มา: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสะเมิง 2535

ตารางที่ 2/6 นี้ให้เห็นว่า กลุ่มประชากรที่มีมากที่สุดมีอายุระหว่าง 25-39 ปี ร้อยละ 30.82 รองลงไปได้แก่ช่วงอายุระหว่าง 15-24 ร้อยละ 20.49 อายุระหว่าง 40-59 ร้อยละ 20.19 อายุระหว่าง 10-14 ร้อยละ 7.84 และวัยชราที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 5.94 ในทุกช่วงอายุ พบว่า ผู้หญิงมีจำนวนมากกว่าชาย คือ ร้อยละ 52.28 และ 47.72 ตามลำดับ

3.2 การศึกษา: อำเภอสะเมิงมีโรงเรียนทั้งหมด 33 แห่ง จำนวนนักเรียนรวมระดับก่อนประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย 3,764 คน (ตารางที่ 2/7) ครู 225 คน ทั้งนี้ยังไม่รวมนักเรียนและครูของการศึกษานอกโรงเรียน

ตารางที่ 2/7 จำนวนนักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนของอำเภอสะเมิง
จำแนกตามระดับการศึกษา ปีการศึกษา 2531-2535

ระดับการศึกษา	ปีการศึกษา				
	2531	2532	2533	2534	2535
ก่อนประถมศึกษา	382	371	371	307	456
ประถมศึกษา	2,546	2,632	2,731	2,784	2,894
ม. ต้น	227	240	259	294	347
ม. ปลาย	-	-	-	46	67
รวมทั้งอำเภอ	3,155	3,243	3,361	3,431	3,764

ที่มา: สำนักงานศึกษาธิการอำเภอสะเมิง 2535

จากตารางที่ 2/7 ชี้ให้เห็นว่าความสนใจและความสามารถของเด็กและผู้ปกครองในการส่งเสริมการศึกษาแก่บุตรหลานของตน จำนวนเด็กนักเรียนในทุกระดับตั้งแต่ปี 2531 เป็นต้นมามีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากไม่มีเด็กนักเรียนในปีการศึกษา 2533 เป็น 46 คนในปีการศึกษา 2534 และ 67 คน ในปีการศึกษา 2535 หรือเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 45

ตารางที่ 2/8 จำนวนนักเรียน โรงเรียนอนุบาล ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ของอำเภอสะเมิงปี 2533 จำแนกตามตำบล

ตำบล	จำนวนโรงเรียนและนักเรียน					
	อนุบาล		ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา	
	แห่ง	คน	แห่ง	คน	แห่ง	คน
สะเมิงใต้	4	139	7	471	1	253
สะเมิงเหนือ	2	72	6	437	-	-
แม่สาว	2	54	7	356	-	-
ยั้งเมิน	1	44	6	549	-	-
บ่อแก้ว	-	-	5	742	-	-

ที่มา: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสะเมิง 2533

นอกจากการบริหารการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว การศึกษานอกระบบยังเป็นกิจกรรมที่ประชาชนในเขตอำเภอสะเมิงให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้น โดยอำเภอสะเมิงได้ร่วมมือกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนและองค์กรเอกชน (Non-Governmental Organization) จัดกิจกรรมให้การศึกษาในรูปแบบต่างๆ อาทิ การบริการการศึกษาต่อเนื่องทางไปรษณีย์ การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น การจัดตั้งกลุ่มสนใจ การจัดห้องสมุดชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาแก่ประชาชนที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบ ตลอดจนการพัฒนาประชาชนในหมู่บ้าน ให้มีความรู้ ความสามารถ ความพร้อม และความสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการยกฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง ครอบครัว ตลอดจนการพัฒนาหมู่บ้านและประเทศชาติในอนาคตอีกด้วย

3.3 ศาสนา: ศาสนาสำคัญในเขตอำเภอสะเมิงประกอบด้วย 3 ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ และอิสลาม ศาสนิกชนสามารถแยกได้คือ นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 92.2 ศาสนาคริสต์ ร้อยละ 7.6 และศาสนาอิสลาม 0.2 มีวัดจำนวน 29 แห่ง โบสถ์คริสต์ 5 แห่ง (ตารางที่ 2/9) และสำนักสงฆ์ 12 แห่ง

ตารางที่ 2/9 จำนวนศาสนิกชนอำเภอสะเมิง จำแนกตามศาสนา

ศาสนา	จำนวน				
	ศาสนิก	ร้อยละ	ศาสนสถาน		
			วัด	โบสถ์	มัสยิด
พุทธ	21,260	92.2	29	-	-
คริสต์ ¹	1,750	7.6	-	5 ²	-
อิสลาม	40	0.2	-	-	-

ที่มา: สำนักงานศึกษาธิการอำเภอสะเมิง 2533

หมายเหตุ: 1 รวมนิกายโปรเตสแตนท์ และนิกายคาทอลิก

2 โบสถ์โปรเตสแตนท์ 4 แห่ง และโบสถ์คาทอลิก 1 แห่ง

3.4 การแพทย์และอนามัย: จากสภาพการตั้งถิ่นฐานของประชากรอำเภอสะเมิง เป็นไปอย่างกระจุกกระจายบนภูเขาสูง อยู่ห่างไกล และการคมนาคมติดต่อกับสังคมภายนอกเป็นไปด้วยความยากลำบาก ประกอบกับประชาชนเกือบร้อยละ 50 เป็นชาวเขาที่มีวัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่ถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานาน ทำให้การยอมรับการเปลี่ยนแปลง เป็นไปอย่างล่าช้า คุณภาพชีวิตเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานของประเทศที่รัฐบาลกำหนดไว้อยู่ในเกณฑ์ต่ำ

ข้อมูลด้านอนามัย สาธารณสุขและการแพทย์ พอสรุปได้ดังนี้

3.4.1 อัตราการเกิด	19:1,000	(1.9 %)
3.4.2 การเพิ่มประชากรตามธรรมชาติ	14.8:1,000	(1.48 %)
3.4.3 อัตราตาย	4.16:1,000	(0.41 %)
3.4.4 อัตราการตายของมารดา	-	
3.4.5 อัตราการตายของทารก	2.32:1,000	(0.23 %)
3.4.6 สถานบริการทางการแพทย์		

ก. โรงพยาบาลชุมชน ขนาด 10 เตียง จำนวน 1 แห่ง มีแพทย์ประจำ 2 คน และพยาบาล 11 คน

ข. สถานีอนามัย จำนวน 6 แห่ง และสถานบริการสาธารณสุขชุมชน 7 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ 26 คน

ในปี 2535 อำเภอสะเมิงยังได้รับเลือกให้เป็นที่ตั้งสถานีอนามัยชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งมีหน้าที่เป็นศูนย์บริการเกี่ยวกับการอนามัยและสาธารณสุขชุมชน ครอบคลุมอำเภอสะเมิงทั้งหมด สถานีอนามัยตั้งอยู่ที่ ตำบลบ่อแก้ว ห่างจากตัวอำเภอสะเมิงประมาณ 30 กม. ขณะนี้ (2536) ยังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง และคาดว่าจะสร้างเสร็จ และเปิดให้บริการได้ในปี พ.ศ. 2537

พิจารณาบุคลากรทางการแพทย์และอนามัย พบว่า อำเภอสะเมิงยังมีอัตราบุคลากรทางการแพทย์และอนามัยต่อจำนวนประชากรในอัตราที่สูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทันตแพทย์ ซึ่งมีอัตราต่อประชากรเพียง 1:21,887 แพทย์ 1:10,943 พยาบาลวิชาชีพ 1:4,377 และพยาบาลเทคนิค 1:3,647 เป็นต้น (ตารางที่ 2/10)

ตารางที่ 2/10 จำนวนบุคลากรสาธารณสุขต่อจำนวนประชากร ปี 2535

บุคลากร	จำนวน	อัตราส่วนต่อประชากร
แพทย์	2	1 : 10,943
ทันตแพทย์	1	1 : 21,887
พยาบาลวิชาชีพ	5	1 : 4,377
พยาบาลเทคนิค	6	1 : 3,647
พนักงานสาธารณสุข	16	1 : 1,367
อาสาสมัครสาธารณสุข		
ประจำหมู่บ้าน/อสม.	46	1 : 475
ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข/ผลส.	308	1 : 71
ผดุงครรภ์โบราณ	64	1 : 342

ที่มา: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสะเมิง 2535

โดยทั่วไป อัตราการเพิ่มประชากรในเขตอำเภอสะเมิงอยู่ในระดับที่ต่ำ คือร้อยละ 1.28 (ตารางที่ 2/11) ใกล้เคียงกับอัตราการเพิ่มประชากรทั่วประเทศคือร้อยละ 1.2 และมีอัตราการตายของประชากรร้อยละ 0.47 ในปี 2535

ตารางที่ 2/11 : อัตราการเกิด การตาย และการเพิ่มประชากรอำเภอสะเมิง
ปี 2532-2535

ประเภท	ปี พ.ศ.			
	2532	2533	2534	2535
การเกิด	1.63	1.90	2.14	1.75
การตาย	0.45	0.41	0.50	0.47
การเพิ่มประชากร	1.18	1.48	1.64	1.28

ที่มา: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสะเมิง 2535

ตารางที่ 2/12 10 สาเหตุการป่วยที่สำคัญของประชาชนในอำเภอสะเมิง ปี 2535

ลำดับที่	สาเหตุการป่วย
1	โรกระบบหายใจ
2	อาการและภาวะที่กำหนดไม่ชัดเจน
3	โรกระบบย่อยอาหาร
4	โรคติดเชื้อและปรสิต
5	โรกระบบเนื้อกล้ามเนื้อโครงร่างและเนื้อเยื่อเสริม
6	โรกระบบอวัยวะสืบพันธุ์ร่วมปัสสาวะ
7	โรคผิวหนังและเนื้อใต้ผิวหนัง
8	โรคเลือดและอวัยวะสร้างเลือด
9	โรกระบบประสาทและอวัยวะสัมผัส
10	อุบัติเหตุ การถูกพิษและพลวเหตุ

ที่มา: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสะเมิง 2535

ในปี 2535 โรคที่ประชาชนเป็นมากที่สุด ได้แก่ โรคเกี่ยวกับระบบหายใจ รองลงไป ได้แก่ อาการและภาวะที่ไม่มีสาเหตุที่ชัดเจน ซึ่งแสดงว่า ประชาชนประสบปัญหาการเจ็บไข้ได้ป่วยที่มีได้มีสาเหตุมาจากเชื้อโรค แต่อาจจะมีสาเหตุมาจากสาเหตุทางสังคมอื่น ๆ เช่น ความเครียด เป็นต้น

ตารางที่ 2/13 10 ลำดับสาเหตุการตายของประชาชนในอำเภอสะเมิง ปี 2535

ลำดับ	สาเหตุการตาย	จำนวน
1	ชราภาพ	55
2	โรคหัวใจ	12
3	โรคติดเชื้อและปรสิตอื่น ๆ	10
4	โรคมะเร็งทุกชนิด	6
5	ใช้ไม่ทราบสาเหตุ	2
6	โรคเกี่ยวกับตับและตับอ่อน	2
7	ไตอักเสบและไตพิการ	2
8	อาการท้องร่วงติดเชื้อ	2
9	อุบัติเหตุจากการขนส่ง	2
10	โรคระบบย่อยอาหาร	1

ที่มา: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสะเมิง 2535

4. สภาพทางเศรษฐกิจ:

อำเภอสะเมิง ประกอบด้วยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงและป่าไม้ มีที่ราบเชิงเขาเพียงเล็กน้อย

สภาพทางเศรษฐกิจของอำเภอสะเมิงสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. อาชีพ: ร้อยละ 90 ของประชากรอำเภอสะเมิงประกอบอาชีพทางการเกษตร
2. การเกษตรกรรม: เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีที่ราบที่เหมาะสมแก่การเกษตรเพียงเล็กน้อย การเกษตรกรรมในเขตอำเภอสะเมิงจึงเป็นลักษณะการเกษตรตามเชิงเขาและที่ราบตามหุบเขา การเกษตรจึงต้องอาศัยการปลูกพืชหมุนเวียนในที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัด

พืชเศรษฐกิจสำคัญของอำเภอสะเมิง ได้แก่ ข้าว กระเทียม ผือก ถั่วเหลือง สตรอเบอร์รี่ ข้าวโพด งาม กาแฟ รวมไปถึงไม้ผลอื่น ๆ ในปัจจุบันชาวบ้านเริ่มนิยมปลูกไม้ผลเมืองหนาวมากขึ้น เนื่องจากภูมิอากาศที่เหมาะสม เช่น แอปเปิล สาลี่ พลับ ท้อ เป็นต้น

ตารางที่ 2/14 ปริมาณผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ที่สามารถผลิตในปี 2535

1.	ข้าว	ผลผลิตประมาณ	8,022 ตัน/ปี
2.	ไม้ผล	ผลผลิตประมาณ	3,136 ตัน/ปี
3.	พืชผัก พืชไร่	ผลผลิตประมาณ	3,497 ตัน/ปี
4.	ผือก	ผลผลิตประมาณ	3,000 ตัน/ปี
5.	สตรอเบอร์รี่	ผลผลิตประมาณ	1,500 ตัน/ปี
6.	ไม้ดอก	ผลผลิตประมาณ	387 ตัน/ปี
7.	ถั่วเหลือง	ผลผลิตประมาณ	270 ตัน/ปี
8.	ข้าวโพด	ผลผลิตประมาณ	439 ตัน/ปี
9.	งาม	ผลผลิตประมาณ	41 ตัน/ปี

ที่มา: สำนักงานอำเภอสะเมิง 2536

2. ปศุสัตว์: การปศุสัตว์ในอำเภอสะเมิงส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการเพื่อการบริโภคและใช้แรงงาน และมีวิธีการเลี้ยงแบบธรรมชาติ การเลี้ยงแบบ "ฟาร์ม" ไม่มี

ตารางที่ 2/15 จำนวนสัตว์เลี้ยง ในท้องที่อำเภอสะเมิง ในปี 2535

1.	โค	2,920 ตัว
2.	กระบือ	4,301 ตัว
3.	สุกร	4,555 ตัว
4.	เป็ด	1,981 ตัว
5.	ไก่	31,190 ตัว

ที่มา: สำนักงานอำเภอสะเมิง 2536

3. เหมืองแร่: ในเขตอำเภอสะเมิงมีเหมืองแร่ที่ดำเนินการโดยบริษัทของเอกชน จำนวน 3 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นแร่ดีบุก แร่โมนาไซด์ แร่แกรนิต และแร่ดินขาว ปัจจุบันราคาแร่ดีบุกในตลาดโลกตกต่ำ เหมืองทั้ง 3 แห่งได้หยุดกิจการหมดแล้ว มีเพียงราษฎรบางส่วนร่อนหาแร่ตามธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว

4. การท่องเที่ยว: อำเภอสะเมิง ตั้งอยู่ในหุบเขาสลับซับซ้อนและมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์อยู่เป็นจำนวนมาก สามารถเดินทางไป-กลับได้อย่างสะดวก การคมนาคมอยู่ในสภาพดี ประกอบกับการคมนาคมจากอำเภอสะเมิงสามารถเดินทางต่อไปแม้อย่างไกลได้อีกทางหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะไม่สะดวกมากนัก แต่อยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ชอบการผจญภัยและการเดินป่า (Treking)

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอสะเมิง ได้แก่

4.1 สะเมิงรีสอร์ท เปิดดำเนินการตั้งแต่ปี 2535 ประกอบด้วยบ้านพัก ห้องประชุม ร้านอาหาร สนามเทนนิส สระว่ายน้ำ ที่สำคัญ คือ มีการให้บริการธรรมชาติบำบัดหรือชำระล้าง พิษออกจากร่างกายตามหลักวิชาการทางการแพทย์

4.2 โครงการหลวงปางตะ ตั้งอยู่ห่างจากบ่อหมยมตำรวจปางตะ ช่วงก่อนจะเข้าสู่ตัวอำเภอสะเมิง ประมาณ 3 กม. โครงการหลวงปางตะ เป็นศูนย์ทดลองปลูกพืชเมืองหนาว เพื่อหาสายพันธุ์ที่ดีและเหมาะสมกับภูมิอากาศของประเทศไทย พืชเมืองหนาวที่ทดลองในโครงการ ได้แก่ สาลี่ แอปเปิล ท้อ พลับ บัวย องุ่น ผักเมืองหนาวต่าง ๆ ตลอดจนข้าวบาร์เล่ เป็นต้น

ภายในพื้นที่โครงการฯ ยังมีที่พัก ห้องประชุม ห้องอาหาร ตลอดจนอุปกรณ์ไฮสปีด-ทัศนูปกรณ์ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 40 คน

นอกจากนี้ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น พระพุทธรูปปากกล้วย ถ้ำแม่สาว พระธาตุม่อนเปี้ยะ และน้ำตกนางคอย เป็นต้น

5. ปัญหาสำคัญของอำเภอสะเมิง :

5.1 ที่ดินทำกิน เนื่องจากอำเภอสะเมิงเป็นพื้นที่ภูเขา (Mountainous Area) มีพื้นที่ทำการเกษตรปัจจุบันเพียงร้อยละ 4 (หรือประมาณ 37,575 ไร่) ของพื้นที่รวม 626,250 ไร่ของอำเภอ (ตารางที่ 1/1) อีกทั้งจำนวนที่ดินที่ทำกินยังมีลักษณะการครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ไม่แน่นอน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ราษฎรทำการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา

ตารางที่ 2/16 ลักษณะและจำนวนการถือครองที่ดินทำกินของอำเภอสะเมิง

ลักษณะการถือครอง	จำนวน/ไร่
น.ส.3	9,979
สค. 1	2,268
สทก.	6,448
ไม่มีเอกสารสิทธิ์	23,559
ที่ดินสาธารณประโยชน์	794

5.2 การคมนาคมและการตลาด

อำเภอสะเมิงมีการติดต่อกับภายนอกได้เพียงทางเดียวคือ "ถนน" และมีสภาพเป็นดินลูกรังเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้เส้นทางติดต่อระหว่างอำเภอสะเมิงกับอำเภอแม่อรม (ถนนหมายเลข 1096) และระหว่างอำเภอสะเมิงกับทางดง (ถนนหมายเลข 1264) เท่านั้นที่อยู่ในสภาพดี สามารถเดินทางสัญจรได้อย่างสะดวกตลอดปี

เนื่องจากสภาพถนนไม่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน การเดินทางเป็นไปได้ด้วยความยากลำบากมาก จึงทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่สามารถส่งเข้าสู่ตลาดภายนอกได้ และกระทบไปถึงรายได้ของประชาชนที่ขาดหายไป

5.3 ยาเสพติด

ปัจจัยอันเป็นสาเหตุของปัญหายาเสพติดที่เป็นอยู่ในปัจจุบันคือ การเป็นแหล่งผลิต เส้นทางทางการลักลอบขายยาเสพติด และพฤติกรรมการเสพของชาวเขา

ขณะนี้ยังมีพื้นที่ปลูกฝิ่นหลงเหลืออยู่ในเขตตำบลบ่อแก้วอยู่บ้าง เพราะทำรายได้ที่ดีให้แก่ผู้ปลูก ประกอบกับพื้นที่ตำบลบ่อแก้วมีเขตติดต่อกับตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม ซึ่งเป็นแหล่งผลิตฝิ่นที่สำคัญแห่งหนึ่ง จึงมีการลักลอบค้าขายฝิ่นเพื่อผ่านเข้าไปสู่อำเภอเมืองเชียงใหม่ได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าทางราชการจะได้ร่วมมือกับองค์กรภาคเอกชน เช่น โครงการพัฒนาที่สูง ไทย-นอร์เวย์ ไทย-ออสเตรเลีย โครงการตอยสามหมื่น เพื่อส่งเสริมอาชีพทดแทนการปลูกฝิ่น แต่ก็ยังมีการลักลอบปลูก ขายและเสพกันอยู่

5.4 การประกอบอาชีพ

เนื่องจากปัจจุบันอำเภอสะเมิงสามารถติดต่อกับสังคมภายนอกได้สะดวกขึ้น ประกอบกับพื้นที่ของอำเภอเป็นภูเขา มีลักษณะอากาศที่หนาวเย็น เหมาะสำหรับการเพาะปลูกพืชผัก ผลไม้ และดอกไม้เมืองหนาว ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและนอกประเทศเป็นจำนวนมาก ลักษณะภูมิอากาศดังกล่าวได้ดึงดูดให้บุคคลภายนอกเข้ามาเช่าพื้นที่การเกษตรของชาวบ้านให้ปลูกพืชตามชนิดที่เขาต้องการ โดยการว่าจ้างเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งอาจจะเป็นเจ้าของที่ดินหรือชาวบ้านที่ต้องการทำงานมาทำงานเป็นลูกจ้าง

ลักษณะการเกษตรเช่นนี้ เกษตรกรจะได้รับเพียงค่าจ้างรายวันเท่านั้น แต่สิ่งที่จะสูญเสียไปคือ การว่างงานของแรงงานที่เหลือ ขาดโอกาสการพัฒนาและใช้ประโยชน์ที่ดินที่ควรจะได้รับ การเกษตรถูกควบคุมโดยเจ้าของโครงการ ซึ่งอาจจะมีผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรรับจ้างได้ เช่น ผลกระทบจากการใช้ยาฆ่าแมลง และยาปราบวัชพืชเกินมาตรฐาน เป็นต้น

5.5 โรคนอตส์

โรคนอตส์ในเขตอำเภอสะเมิงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งมีสาเหตุหลายประการ เช่นพฤติกรรมกรรมการเสพยาเสพติดซึ่งเปลี่ยนแปลงจากการสูบฝิ่นมาเป็นการฉีด นอกจากนี้การสื่อสารมาเป็นไปด้วยความยากลำบาก ทำให้ข่าวสารและการให้ความรู้แก่ชาวบ้านล่าช้าไปด้วย

5.6 การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรและการบริโภค

สืบเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า อันเป็นต้นน้ำลำธาร ทำให้น้ำแห้งลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับอำเภอสะเมิงยังไม่สามารถจัดระบบชลประทานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเกษตรต้องอาศัยน้ำฝน ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาความแห้งแล้งก็กระทบถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรง